

KREDYT PAŃSTWOWY W GOSPODARCE ROLNICZYCH SPÓŁDZIELNI PRODUKCYJNYCH

(na przykładzie woj. rzeszowskiego)

Praca doktorska mgr Wilhelma Dębickiego

Promotor: prof. dr S. Bolland

Referenci: prof. dr J. Kubica

doc. dr Wł. Bieda

Obrona pracy odbyła się 16 kwietnia 1962 r.
w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Krakowie.

Streszczenie

W Polsce Ludowej obserwujemy stały wzrost ogólnej sumy kredytów jakie państwo łoży na potrzeby rolnictwa. Polityce kredytowej państwa przyświecają zasadniczo dwa cele:

- wzrost produkcji rolnej i
- uspołecznienie procesów wytwórczych.

W realizacji tej polityki kredytowej na wsi bardzo często ujawniała się trudność pogodzenia tych dwóch aspektów kredytowania, a tymczasem właśnie od rozwiązania tej trudności zależy zarówno wzrost produkcji rolnej jak i przyspieszenie tempa przebudowy ustrojowej wsi polskiej. W tym aspekcie szczególnego znaczenia nabiera zagadnienie kredytowania rolniczych spółdzielni produkcyjnych.

Problematyka gospodarki rolniczych spółdzielni produkcyjnych była, jest i jeszcze długo będzie przedmiotem dyskusji. Jest to zupełnie zrozumiałe po pierwsze dlatego, że rolnicze spółdzielnie produkcyjne to nowe formy gospodarki rolnej, a po drugie dlatego, że dotychczasowe wyniki ich gospodarczej działalności budziły i budzą szereg zastrzeżeń zarówno u zwolenników, jak i przeciwników tej formy gospodarki. Stąd zadaniem pracy jest:

- 1) wykazanie roli i znaczenia kredytu bankowego w gospodarce rolniczych spółdzielni produkcyjnych, i
- 2) dokonanie próby określenia, czy i jak wielki jest wpływ kredytów bankowych na wyniki gospodarcze badanych spółdzielni.

W związku z powyższym może zachodzić wątpliwość, czy tego rodzaju zadanie jest w ogóle możliwe do spełnienia, przy czym zastrzeżenia mogą w zasadzie dotyczyć dwóch grup zagadnień. Można mieć zastrzeżenia, czy wobec tego, że kredyt bankowy stanowi tylko jeden z czynników kształtujących sytuację gospodarczo-finansową rolniczych spółdzielni produkcyjnych (oprócz takich czynników, jak warunki naturalne, wyrobienie polityczno-społeczne i fachowe przygotowanie członków spółdzielni, obowiązujący system cen, system zaopatrzenia i zbytu, dostawy obowiązkowe, dotacje, podatki itd.) istnieje w ogóle możliwość ustalenia, czy i w jakiej mierze kredyt przyczynia się do rozwoju i umocnienia gospodarki rolniczych spółdzielni produkcyjnych.

Pomimo tych zastrzeżeń autor jest zdania, że postawione sobie zadanie jest wykonalne i co więcej, że istnieje pilna potrzeba tego rodzaju badań. Jest bowiem faktem bezspornym, że kredyt bankowy w sposób bardzo znaczny zasila środki własne spółdzielni, a stąd jego wpływ na kształtowanie się sytuacji gospodarczej analizowanych spółdzielni produkcyjnych, tak czy inaczej nie może być kwestionowany. Chodzi tylko o to, czy jest on ewidentny i możliwy do ustalenia, innymi słowy chodzi o to, aby dać odpowiedź na pytanie, czy różne cechy charakteryzujące działalność i efekty gospodarcze rolniczych spółdzielni produkcyjnych mają związek z formami i wielkością uzyskanego kredytu. Odpowiedź na tak postawione pytanie można znaleźć na drodze zastosowania odpowiedniej metody badawczej.

Podjęte w pracy badanie zostało zrealizowane w następujący sposób:

1. Po rozpatrzeniu systemu rachunkowości i sprawozdawczości rolniczych spółdzielni produkcyjnych oraz po zapoznaniu się z danymi bankowymi — autor dochodzi do wniosku, że efektywności kredytu nie można badać w spółdzielniach *en bloc*, i to nie tylko w przekroju całego kraju, ale nawet i w ramach jednego województwa. Równocześnie autor, wychodząc z założenia, że każde gospodarstwo rolne podlega w bardzo silnym stopniu wpływom środowiska, dokonuje — w oparciu o przesłanki fizjograficzne, społeczno-ekonomiczne — podziału badanych rolniczych spółdzielni produkcyjnych województwa rzeszowskiego na 5 rejonów badawczych.

2. Na tle przeprowadzonej rejonizacji województwa rzeszowskiego autor przedstawia charakterystykę spółdzielni produkcyjnych za okres lat 1949—1959, a następnie szczegółowo omawia zagadnienia związane z kredytowaniem badanych spółdzielni w okresie lat 1957—1959, w trzech przekrojach, a mianowicie:

- a) w przekroju kilkunastu wybranych spółdzielni (19), po jednej z każdego powiatu poszczególnych rejonów,
- b) w przekroju wszystkich spółdzielni każdego rejonu, i
- c) w przekroju wszystkich rolniczych spółdzielni produkcyjnych całego województwa rzeszowskiego.

W szczególności, autor na kilkudziesięciu tablicach i wykresach — analizuje następujące wskaźniki gospodarki badanych spółdzielni:

- a) wysokość udzielonych spółdzielni kredytów na działalność eksploatacyjną i inwestycyjną,
- b) wielkość globalnej i towarowej produkcji spółdzielni w zakresie produkcji roślinnej i zwierzęcej, przypadającej na:
  - 1 ha użytków rolnych
  - 1 członka spółdzielni produkcyjnej
  - 1 dniówkę obrachunkową
- c) wzrost (względnie spadek) dochodu ogólnego,
- d) kształtowania się funduszy własnych, spółdzielni w zależności od uzyskanych kredytów, itd.

W oparciu o te wskaźniki autor dokonuje próby wstępnego ustalenia:

- 1) czy istnieje w danym okresie tendencja wzrostu czy spadku produkcji globalnej i towarowej w analizowanych spółdzielniach,
- 2) czy sytuacja ogólna (gospodarczo-finansowa) badanych spółdzielni ulega poprawie,
- 3) i wreszcie, czy istnieje zbieżność tendencji spadku względnie wzrostu kredytu z tendencją poprawy względnie pogorszenia się ogólnej sytuacji badanych spółdzielni.

Wyniki przeprowadzonych w ten sposób badań, opartych na zweryfikowanym materiale źródłowym, potwierdziły i udowodniły następujące wstępne tezy:

1. Nie można kwestionować roli i znaczenia kredytów bankowych w gospodarce rolniczych spółdzielni produkcyjnych. Potwierdzeniem tej tezy jest stwierdzenie faktu, że środki obce stanowią pokrycie ogółu środków badanych spółdzielni w granicach od 58 do 90%, i że kredyty ogółem stanowią pokrycie ogółu środków obcych spółdzielni w granicach od 23 do 81%. Równocześnie zostało stwierdzone, że kredyt krótkoterminowy odgrywa w gospodarce badanych spółdzielni stosunkowo nieznaczną rolę (około 1% ogółu kredytu),

2. Wpływ i znaczenie kredytu w gospodarce spółdzielni produkcyjnych jest szczególnie ewidentne, gdy rozpatrujemy go łącznie z innymi wskaźnikami ekonomicznymi gospodarki badanych spółdzielni.

3. Zaobserwowana natomiast zmienność wskaźników ekonomicznych badanych spółdzielni produkcyjnych dowodzi, że nie stanowią one jednorodnej zbiorowości. Wobec tego, przystępując do badania gospodarki spółdzielni produkcyjnych należy zestawiać je w grupy, bardziej w sobie jednorodne, w ramach których dopiero można — w sposób prawidłowy — przeprowadzać analizę ich gospodarczej działalności i ocenę ich finansowej sytuacji.

4. Przeprowadzone badania potwierdziły również tezę, że nie można rozpatrywać wpływów kredytów bankowych na ogólną sytuację gospodarczą i finansową analizowanych spółdzielni bez równoczesnego uwzględnienia warunków środowiska, w którym te spółdzielnie działają.

Te wstępne rozeznania umożliwiły wprawdzie uchwycenie zasadniczych tendencji rozwojowych badanych spółdzielni, ale nie dały jeszcze podstaw do okreś-

lenia w sposób ilościowo wymierny związku przyczynowego pomiędzy rozmiarami kredytu a wynikami gospodarki analizowanych spółdzielni. Chcąc wyrazić te związki w sposób ilościowo wymierny, autor zastosował w pracy metodę korelacyjną, przy czym w badaniach swych opiera się o przeanalizowany poprzednio materiał sprawozdawczy, a także częściowo uwzględnił i podział na rejony badawcze. Ze względu jednak na to, że spółdzielnie produkcyjne województwa rzeszowskiego — podobnie zresztą jak i spółdzielnie produkcyjne w całej Polsce — przechodziły okres burzliwych przemian na przełomie lat 1956/57 i że w związku z tym szczegółowe badania zostały zawężone jedynie do okresu lat 1957—1959, a jest to zbyt wąski odcinek czasu dla badania w dynamice — zastosowane badanie ma charakter przestrzenny a nie czasowy.

Zmierzając do większego uwzględnienia postulatu badania jednorodnych grup spółdzielni — pogrupowano je według następujących dodatkowych kryteriów. Z ogólnej sumy spółdzielni produkcyjnych województwa rzeszowskiego wyodrębniono 19 spółdzielni, a następnie dokonano ich podziału na wielkie i małe i na przykładzie tak zestawionych grup spółdzielni obliczono w rozmaitych wariantach współczynniki korelacji i regresji pomiędzy podstawowymi wielkościami, charakteryzującymi wyniki gospodarcze badanych grup spółdzielni, a wysokością udzielonego tym spółdzielniom kredytu.

Otrzymane w ten sposób wyniki autor porównuje z wynikami tych samych relacji, ale na przykładzie innych grup spółdzielni oraz w przekroju wszystkich wybranych 19 spółdzielni, w przekroju spółdzielni poszczególnych rejonów oraz wszystkich spółdzielni całego regionu województwa rzeszowskiego. Równocześnie tam, gdzie uważa to za wskazane, stosuje również rachunek korelacji cząstkowej i wielorakiej.

Wyniki badań, przy zastosowaniu ilościowych metod statystycznych dają między innymi podstawę do stwierdzenia, że:

1. Można przeprowadzać, z pomyślnym rezultatem, badania efektywności kredytu w spółdzielniach produkcyjnych nawet i w oparciu o ich dotychczasową rachunkowość i sprawozdawczość.

2. Istnieje związek przyczynowy pomiędzy kształtowaniem się podstawowych wskaźników gospodarki rolniczych spółdzielni produkcyjnych, a wielkością udzielonego im kredytu.

3. Efektywność kredytów jest szczególnie zależna od wielkości kredytowanej spółdzielni. W małych spółdzielniach rachunek korelacyjny nie wykazuje pozytywnego wpływu na kształtowanie się wyników ekonomicznych badanych spółdzielni. Natomiast im większa spółdzielnia, tym większą obserwuje się zależność pomiędzy wynikami jej gospodarki a wysokością przyznanego kredytu.

Uzyskane wyniki badań zdają się sprowadzać do praktycznego wniosku, że podstawowe zadanie spółdzielczych władz terenowych i Banku Rolnego powinno polegać na tym, ażeby poprzez odpowiednią politykę kredytową na wsi zmierzać do tworzenia się większych spółdzielni produkcyjnych, gdyż tylko takie mają — pod względem ekonomicznym — rację bytu i tylko takie mogą być rentowne, a co za tym idzie i sensownie kredytowane.

Wilhelm Dębicki